

राज्याचा संक्षिप्त आढावा

महाराष्ट्र राज्य हे विस्तीर्ण अरबी समुद्राच्या किनाऱ्यावर स्थित असून देशाच्या पश्चिम व मध्य द्विपकल्पीय प्रदेशामध्ये वसलेले आहे. राज्याच्या पश्चिमेला ८७७.९७ किलोमीटर लांबीचा समुद्र किनारा व सह्याद्रीच्या पर्वतरांगा, उत्तरेला सातपुडा पर्वतरांगा आणि पूर्वेला भामरागड-चिरोली-गायखुरी पर्वतरांगा या नैसर्गिक सीमा लाभल्या आहेत. राज्याच्या वायव्येस गुजरात, उत्तरेस मध्य प्रदेश, पूर्वेस छत्तीसगड, आग्नेयेस तेलंगणा, दक्षिणेस कर्नाटक व नैऋत्येस गोवा ही राज्ये आहेत. प्रशासकीय सोयीसाठी राज्याची विभागणी ३६ जिल्हे व ६ महसुली विभागांमध्ये करण्यात आली आहे.

महाराष्ट्रात उष्ण, पावसाळी व थंड असे उष्ण कटिबंधीय मोसमी हवामान आहे. मार्च महिन्यात उन्हाळ्याची सुरुवात होते, त्यानंतर जूनच्या सुरुवातीला पावसाळा येतो आणि नोव्हेंबरमध्ये हिवाळा येतो.

महाराष्ट्र राज्य लोकसंख्येनुसार देशात दुसऱ्या क्रमांकाचे तर क्षेत्रफळानुसार देशात तिसऱ्या क्रमांकाचे राज्य असून देशातील मोठ्या प्रमाणात शहरीकरण झालेल्या राज्यांपैकी एक आहे. राज्य रस्ते, रेल्वे, हवाई, जल मार्गाने आणि मोनोरेल तसेच मेट्रोरेल सारख्या अत्याधुनिक वाहतूक व्यवस्थेद्वारे जोडले गेले आहे. नाविन्यपूर्ण अभियांत्रिकी रचना असलेला भारतातील सर्वात लांब सागरी सेतू अटल बिहारी वाजपेयी शिवडी-न्हावा शेवा अटल सेतू मुंबई येथे आहे.

सुविकसित पायाभूत सुविधा, मुबलक नैसर्गिक संसाधने, देशाच्या प्रमुख भागांशी संपर्क, कुशल मनुष्यबळ आणि दर्जेदार शिक्षण यामुळे महाराष्ट्र हे नवीन उद्योग स्थापित करण्यासाठी एक आदर्श राज्य आहे.

राज्याची राजधानी मुंबई ही देशाची आर्थिक राजधानी असून राष्ट्रीयीकृत बँका, अग्रगण्य वित्त संस्था, कार्पोरेट संस्थांच्या व कंपन्यांच्या मुख्य कार्यालयांचे माहेरघर आहे. आशिया खंडातील सर्वात जुना शेअर बाजार, मुंबई शेअर बाजार हा देखील महाराष्ट्रात आहे.

महाराष्ट्राला समृद्ध सांस्कृतिक वारसा लाभला असून उत्साही परंपरा आणि उत्सवांसाठी राज्य ओळखले जाते. राज्यात विविध चालीरिती व परंपरा यांचा संगम असून महाराष्ट्राला पारंपारिक लोकसंगीत व नृत्यासह उच्च दर्जाची संगीत नाट्य परंपरा आहे. महाराष्ट्रीय खाद्य संस्कृती प्रदेशानुसार बदलते. मालवणी (कोंकणी), कोल्हापूरी आणि वऱ्हाडी पाककृती या सुप्रसिद्ध प्रादेशिक पाककृती आहेत. सर्व प्रमुख धार्मिक सण राज्यात शांततेने व सौहार्दाने साजरे केले जातात.

अजंठा, वेरूळ व घारापुरी लेणी, १९ व्या शतकातील नव-गॉथिक शैलीतील सार्वजनिक इमारती व २० व्या शतकातील आर्ट डेको इमारती, छत्रपती शिवाजी महाराज टर्मिनस ही जागतिक वारसा स्थळे राज्यात आहेत. नाशिक जिल्ह्यातील नांदूर मधमेश्वर, बुलढाणा जिल्ह्यातील लोणार सरोवर आणि ठाणे खाडी ही रामसर स्थळे आहेत. ही जागतिक वारसा स्थळे, वास्तुकलेचा उत्तम नमुना असलेले गेट वे ऑफ इंडिया, विहार व चैत्य, वन्यजीव व पक्षी अभयारण्ये, समुद्र किनारे, गडकिल्ले, गुंफा, तलाव व धबधबे आणि रामसर स्थळे जगभरातील पर्यटकांना आकर्षित करतात.

सन २०२५ मध्ये युनेस्कोने 'मराठा लष्करी वारसा परिसर' यास जागतिक वारसा स्थळाचा दर्जा प्रदान केला असून यामध्ये महाराष्ट्रातील रायगड, राजगड, प्रतापगड, पन्हाळा, शिवनेरी, लोहगड, साल्हेर, सिंधुदुर्ग, विजयदुर्ग, सुवर्णदुर्ग, खांदेरी हे ११ किल्ले व तामिळनाडूतील जिंजी अशा एकूण १२ किल्ल्यांचा समावेश आहे.

भारतातील आधुनिक शिक्षण पद्धतीच्या विकासासाठी महाराष्ट्राची ओळख आहे. राज्यामध्ये आधुनिक व सुसज्ज पायाभूत सुविधा उपलब्ध आहेत, ज्यामध्ये आरोग्य सेवांचा देखील समावेश होतो. क्रीडा, कला, साहित्य व सामाजिक सेवा या क्षेत्रांमध्ये राज्याचे भरीव योगदान आहे. मनोरंजन क्षेत्रात जागतिक स्तरावर नावाजलेले बॉलीवूड हे देखील राज्याचा हिस्सा आहे.

देशाच्या शाश्वत विकासाच्या दिशेने वाटचालीमध्ये पुरोगामी व प्रगतिशील महाराष्ट्र राज्याचा नेहमीच भरीव सहभाग राहिला आहे.

* * * * *